

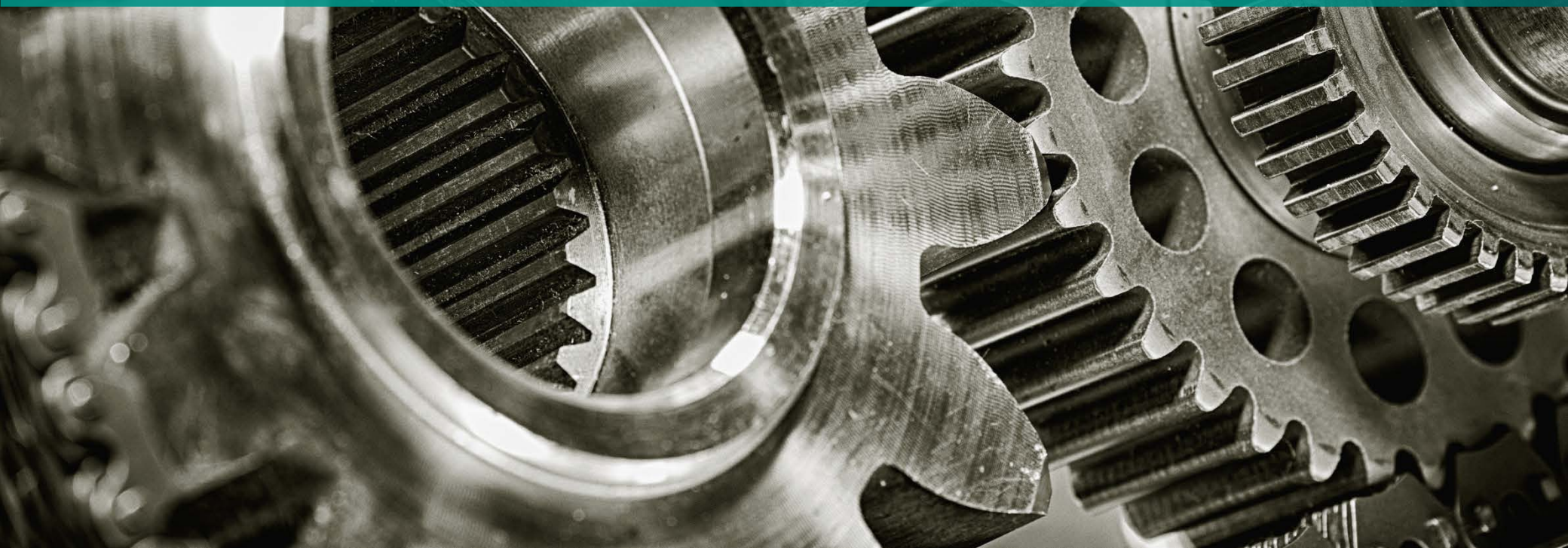
Stand van de Industrie

...industriële bedrijfsleven in economisch perspectief

Casper Burgering
Senior Sector Econoom
Industrie & Industriële Metalen

Sector Advisory
September 2017

Industrie groeit sterk en druk op arbeidsmarkt neemt toe

Stand van de Industrie – Sterke groei in export industriële goederen

14 september 2017

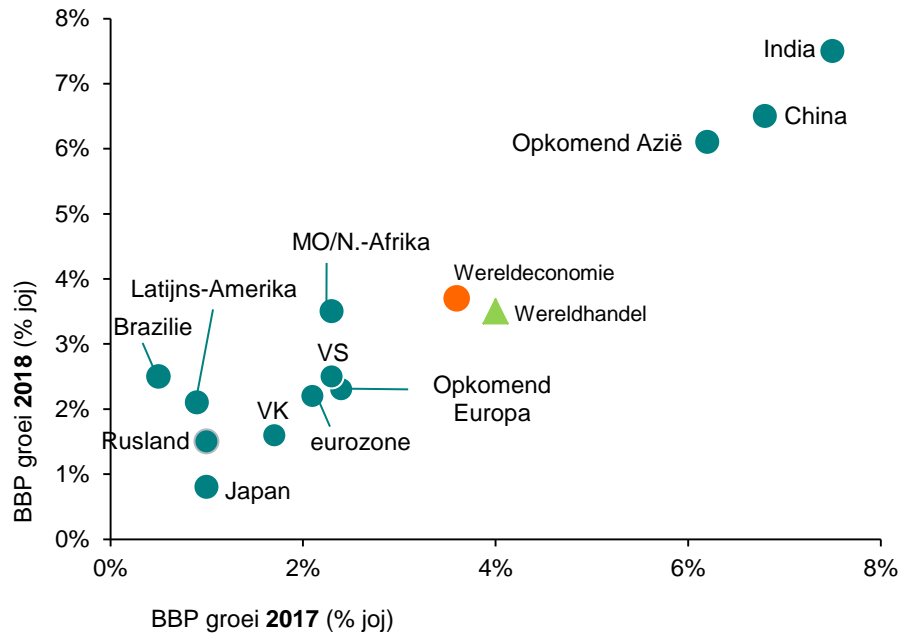
Inhoudsopgave

sheet

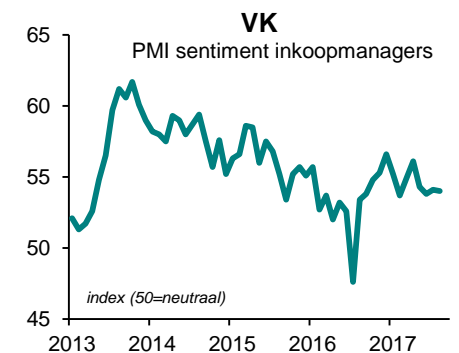
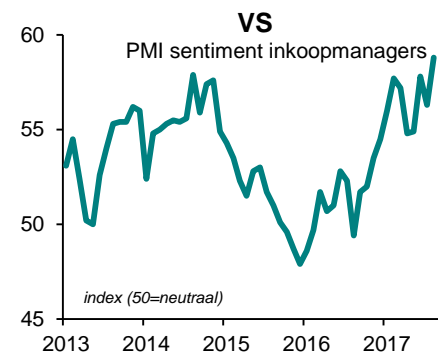
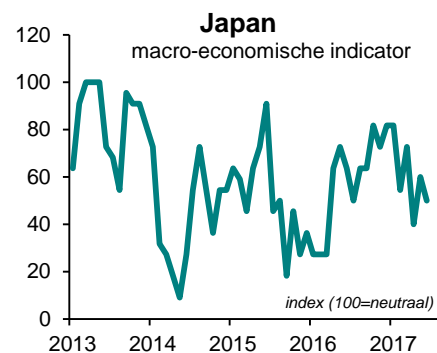
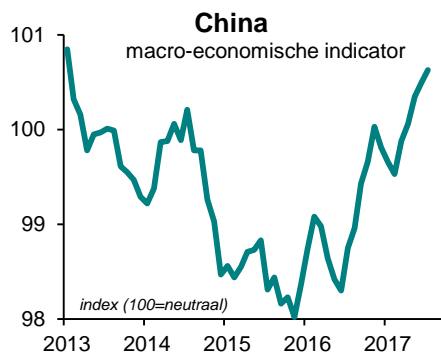
1	Macro-economie	▶	Mondiaal, eurozone, Nederland	2, 3 en 4
2	Sectorbeeld	▶	Totaaloverzicht sector Industrie	5
3	Vertrouwensindicatoren	▶	PMI, producenten- en consumentenvertrouwen, sentiment	6 en 7
4	Industriële productie	▶	Trends in productie	8
5	Omzetontwikkelingen	▶	Trends in omzet	9
6	Afzetprijzen	▶	Afzetprijzen per industriële branche	10
7	Grondstoffen en valuta	▶	Richting van grondstofprijzen en belangrijkste valuta	11
8	Exportontwikkelingen	▶	Ontwikkelingen in de export van goederen	12
9	Bezettingsgraad	▶	Capaciteitsbenutting industrie in Nederland en Europa	13
10	Arbeidsmarkt	▶	Vacatures, uitzenduren, werkgelegenheid en personeelssterkte	14
11	Bedrijfsdemografie	▶	Faillissementen, oprichtingen, opheffingen, fusies & overnames	15
A	Appendix	▶	Contactgegevens, disclaimer en extra informatie	16

1 Macro-economie - Mondiaal

Drie risico's bedreigen het positieve mondiale beeld

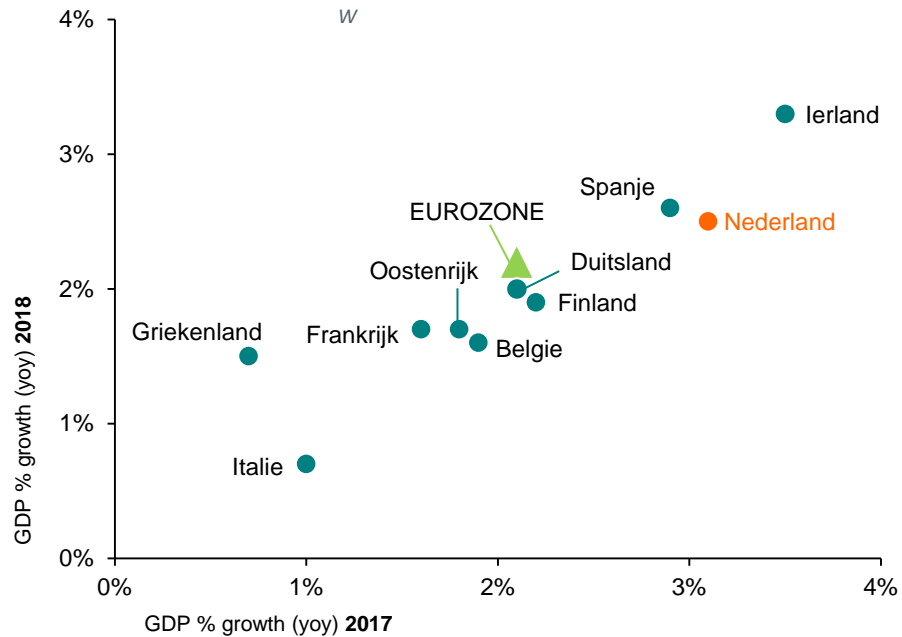

- ▶ De wereldeconomie heeft het de afgelopen kwartalen goed gedaan en was er sprake van een flinke groei in alle belangrijke regio's. Er zijn nu geen tekenen van vertragingen op de korte termijn.
- ▶ Het economisch sentiment is momenteel relatief goed. Maar diverse vertrouwensindicatoren laten per regio een gemengd beeld zien. De PMI voor de verwerkende industrie in de VS is sinds begin dit jaar in een dalende trend, terwijl de PMI in de eurozone maandelijks een verbetering laat zien. De PMI voor de dienstensector laat op zijn beurt weer een omgekeerd beeld zien: opgaand in de VS, neergang in de eurozone.
- ▶ Voor de komende tijd zijn er drie belangrijke risico's voor de mondiale economie: 1) het beleid van Trump, 2) een sterker dan verwachte groeivertraging in China en 3) de normalisering van het monetaire beleid van de ECB.

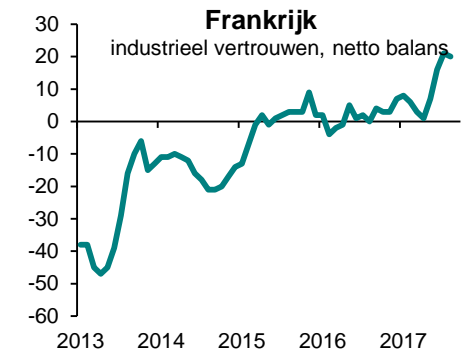
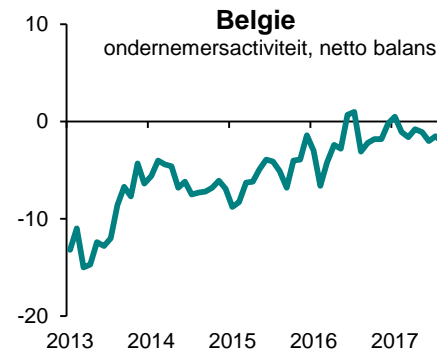
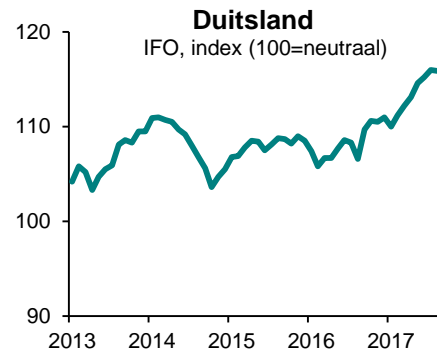
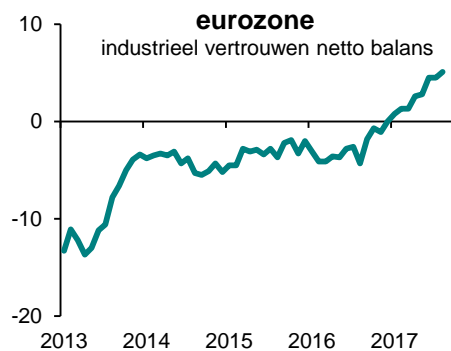

1 Macro-economie - eurozone

Cyclisch herstel economie eurozone houdt aan

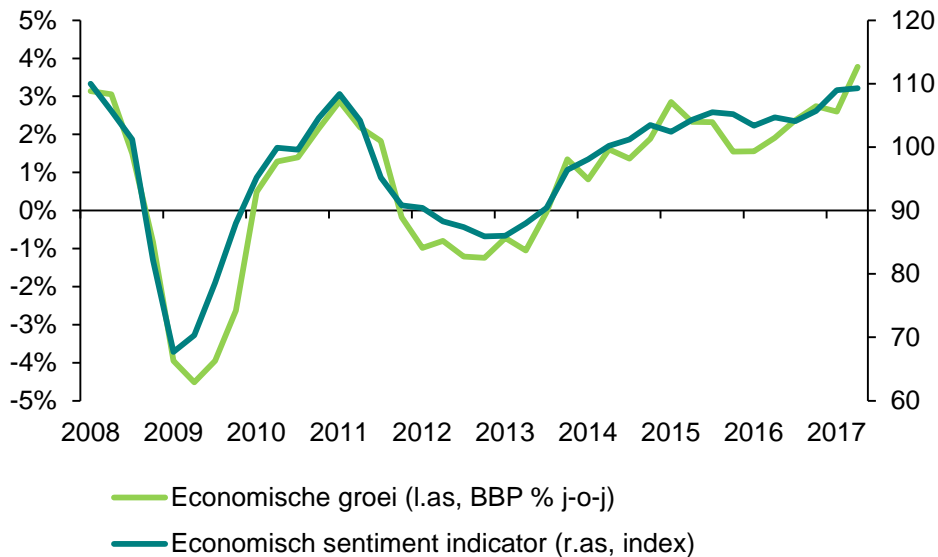
- ▶ Diverse stemmingsindicatoren in de eurozone blijven in gunstig terrein staan en lijken erop te duiden dat de eurozone-economie verder aan kracht zal winnen.
- ▶ De meest gezaghebbende Europese indicator voor het ondernemersvertrouwen is echter de Duitse Ifo-index. Deze index is in juli voor de zesde maand op rij gestegen en ligt nu op het hoogste niveau in een aantal decennia.
- ▶ De Duitse economie presteert goed. De fabrieksorders en de industriële productie laten gunstige groeicijfers zien. De industriële productie steeg tot en met juni met 2,0% en de fabrieksorders zijn tot en met juli dit jaar met 3,5% toegenomen. De Duitse uitvoer hield zich ook goed en nam tot en met juni met ruim 6% op jaarbasis toe.
- ▶ De politieke risico's in de eurozone zijn afgenomen door de verkiezingsuitslagen in Nederland en Frankrijk.

1 Macro-economie - Nederland

Ramingen economische groei Nederland voor 2017 flink omhoog

	2015	2016	2017	2018
BBP	2,3	2,1	3,1	2,5
Particuliere consumptie	2,0	1,5	2,2	2,2
Overheidsconsumptie	-0,2	1,1	1,0	1,2
Investerings	11,0	5,2	5,7	4,3
Uitvoer	6,5	4,1	5,3	4,8
Invoer	8,4	3,9	5,1	5,0
Consumentenprijzen (CPI)	0,6	0,3	1,4	1,4
Lonen particuliere sector	1,2	1,6	1,6	2,0

► Sterke groei economie in tweede kwartaal 2017

In het tweede kwartaal groeide de Nederlandse economie twee keer zo hard als in de voorgaande kwartalen. Het bruto binnenlands product (BBP) steeg met liefst 1,5% ten opzichte van het voorgaande kwartaal (k-o-k) – volgens voorlopige cijfers van het CBS. Het cijfer is veel hoger dan verwacht en ook veel hoger dan de gemiddelde groei in de eurozone (0,6% k-o-k). Verder is de BBP-stijging in het eerste kwartaal naar boven bijgesteld (van 0,4% naar 0,6%).

► Alle bestedingen droegen bij aan de sterke groei

Alle bestedingscomponenten zorgden voor de expansie in het tweede kwartaal. De grootste bijdrage kwam van de netto-uitvoer (uitvoer – invoer) en de consumptie van gezinnen. Deze zorgden voor respectievelijk 0,7%-pt en 0,4%-pt groei van het BBP. De investeringen in vaste activa stegen ook, maar wat minder dan in het (wel heel sterke) eerste kwartaal. Bij de woninginvesteringen zien we dat de groei geleidelijk afneemt. Maar met 2% k-o-k was deze nog steeds fors.

► Kanttekening

Het BBP wordt al enkele jaren gedrukt door het steeds verder dichtdraaien van de gaskraan in Groningen. Als we daarvoor corrigeren, zou het groeicijfer in K1 op 0,9% k-o-k zijn uitgekomen en in K2 op ongeveer 1,4%. Dat is nog steeds een fors cijfer, maar de versnelling in het tweede kwartaal valt wat kleiner uit.

2 Sectorbeeld

Het tekort aan arbeidskrachten is de grootste belemmering

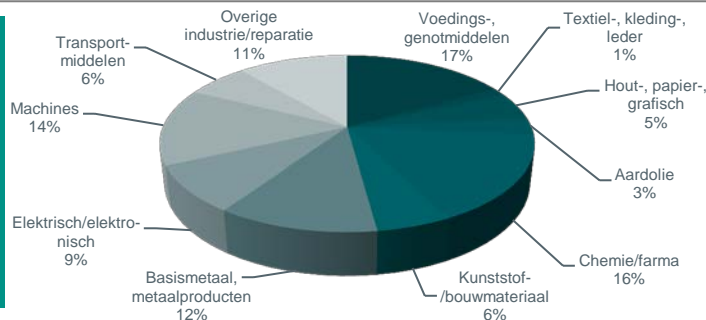
Oordeel van ondernemers in sectoren over omzet, prijs, personeel en economisch klimaat (>0 = meer positief gestemde ondernemers)

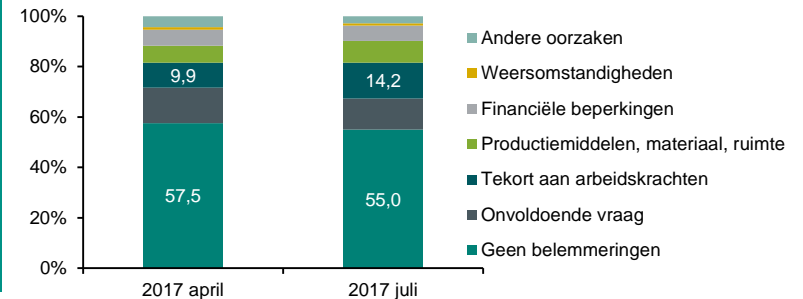
Indien er geen horizontale as zichtbaar is in bovenstaande figuren, dan is de indicator sterker positief

- ▶ Het sentiment in de industrie is goed. In veel branches zijn ondernemers overwegend optimistisch gestemd over productie, prijzen, personeelssterkte en economisch klimaat.
- ▶ Van alle industriële branches is het sentiment in de **basismetaal-industrie** het zwakst. Met name op het gebied van prijzen is een merendeel sterker negatief.
- ▶ In veel andere branches overheerst nog steeds het optimisme, met uitzonderingen daar gelaten. Vooral op het gebied van personeelssterkte zijn ondernemers positief. De vraag naar vakkennis is groot; uitzendkrachten vullen het gat dat is ontstaan.

Aandeel industriële branches in totale sector industrie (% van toegevoegde waarde; K1-2017)

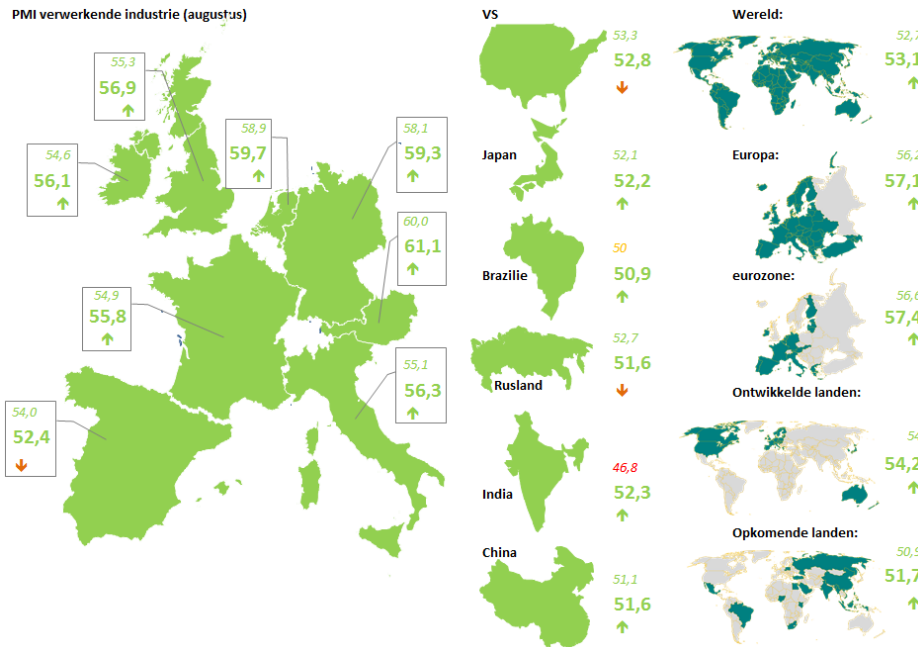
% van het aantal industriële ondernemers dat belemmeringen ervaren

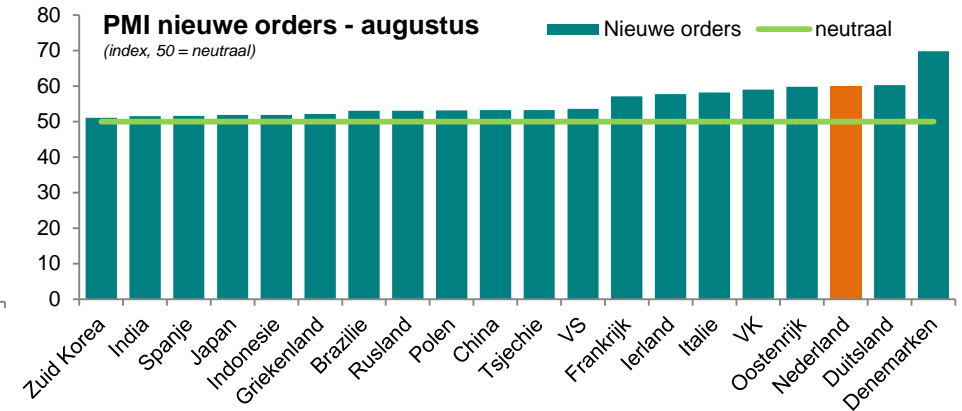
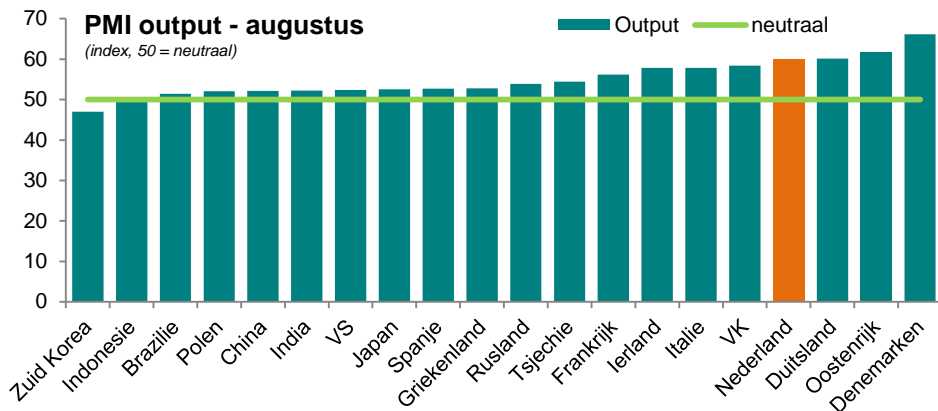
3 Vertrouwensindicatoren – industrieel vertrouwen internationaal

Mondiale expansie bedrijfsactiviteit verwerkende industrie

PMI verwerkende industrie (augustus)

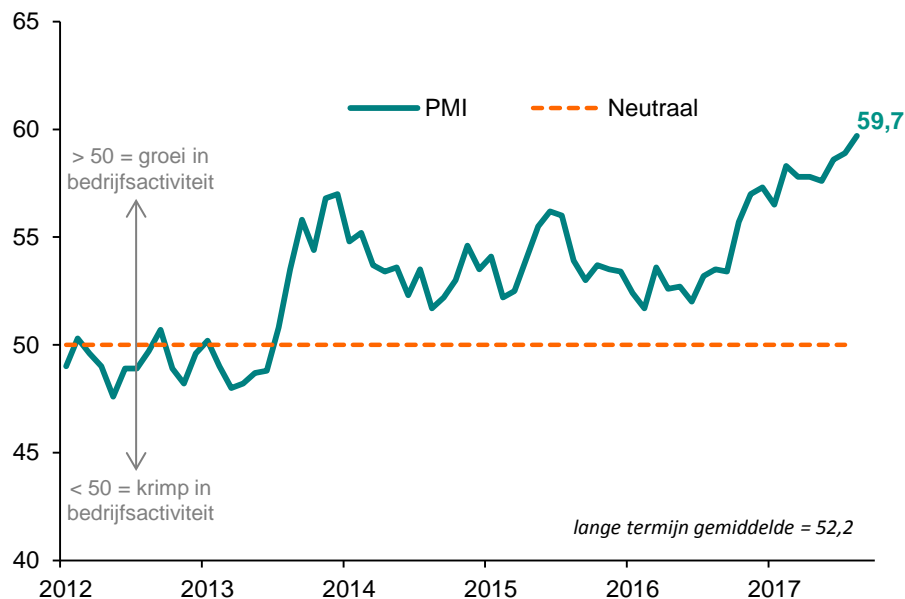

- ▶ De verwerkende industrie staat er in Europa gunstig voor. De PMIs staan allen ruimschoots boven de 50 en dat duidt op groei in bedrijfsactiviteit. Ook Griekenland toont weer herstel, na een lange periode van krimp in activiteit.
- ▶ Op Spanje na zien we dat gedurende de maand augustus de marktcondities zijn verbeterd, met de sterkste toename in activiteit in het VK
- ▶ Buiten Europa is de bedrijfsactiviteit in de industriële verwerking het sterkst toegenomen in India. Na krimp in juli neemt de PMI aldaar een flinke spurt in augustus. In Brazilië – dat een economisch moeizame periode doormaakt – is de PMI-positie verder verbeterd. In 2017 gaan wij uit van verder herstel en wordt de groei vooral gedragen door de exportgroei en de aantrekkende investeringen.

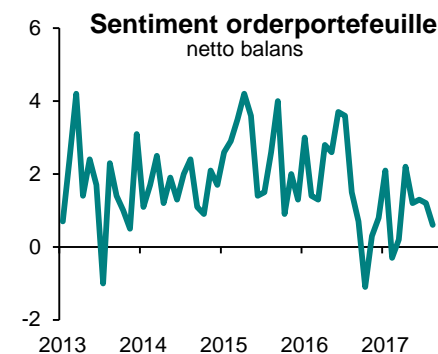
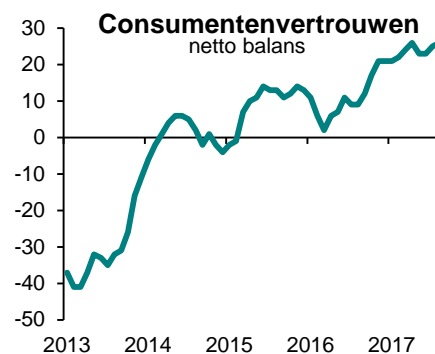
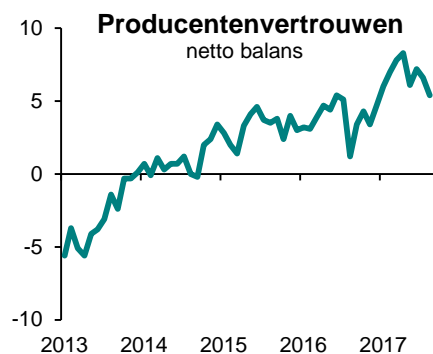
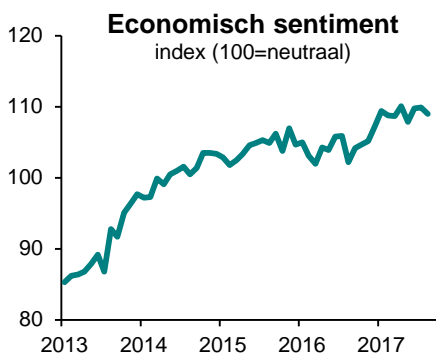

3 Vertrouwensindicatoren – industrieel vertrouwen Nederland

Optimisme Nederlandse inkoopmanagers stijgt sterk: PMI op gelijke hoogte sinds december 2010

- ▶ De PMI heeft een recordhoogte bereikt in augustus en staat nu op gelijke hoogte als de PMI van december 2010. Het vertrouwen onder inkoopmanagers bij grote industriële ondernemingen blijft opperbest.
- ▶ De toename van de PMI werd vooral veroorzaakt door de sterke toename in de output en de nieuwe orders. Veel van deze sterke groei valt te herleiden naar de gunstige economische situatie in Duitsland.
- ▶ Toch blijven er onzekerheden bestaan, waarbij we in onze verwachtingen rekening mee moeten houden: een al dan niet harde Brexit, de economische trend in China, het wispelturige Trumpbeleid en de onzekerheid over het monetaire beleid in de EU dragen daar aan bij. Vooralsnog gaan wij ervan uit dat de bedrijfsactiviteit in het tweede helft van 2017 op peil zal blijven.

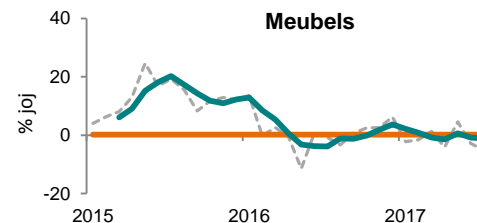
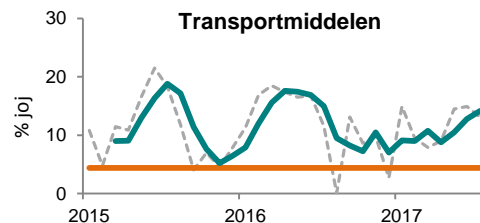
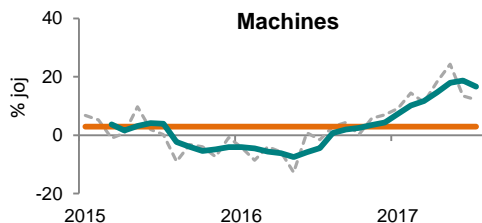
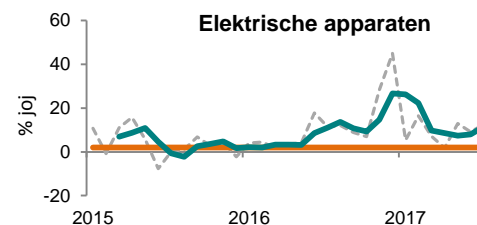
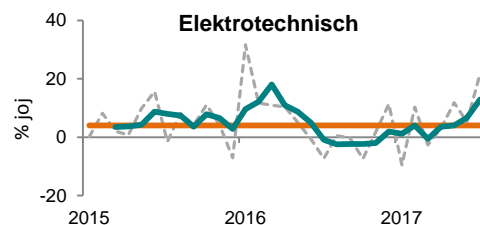
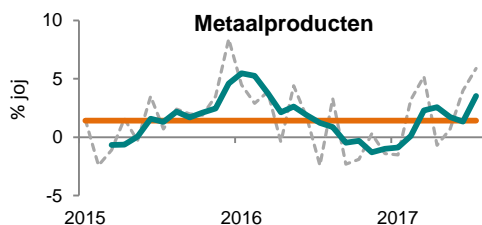
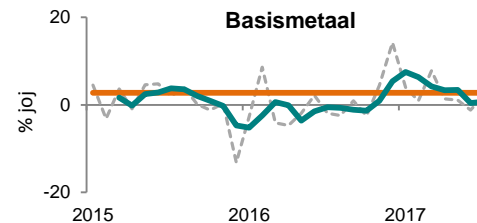
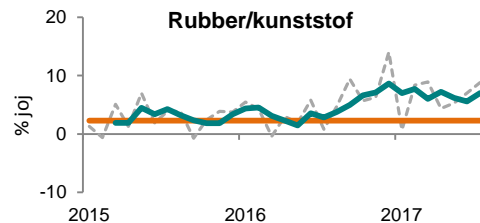
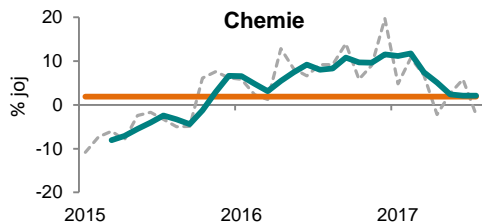

4 Industriële productie

Industriële productie in machinebouw en transportmiddelenindustrie groeit sterk

Groei gemiddelde dagproductie industriële branches (in % op jaarbasis)

Legenda:
 - - - = productie ontwikkeling
 - - - = 3-mnd voortschr. gem.
 - - - = lange termijn gemiddelde

Industriële productie in machinebouw en transportmiddelenindustrie groeit sterk

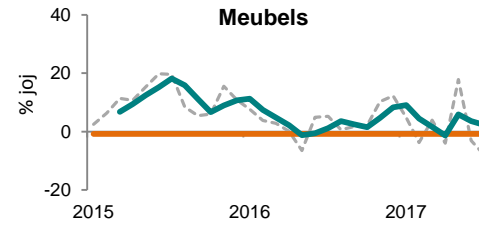
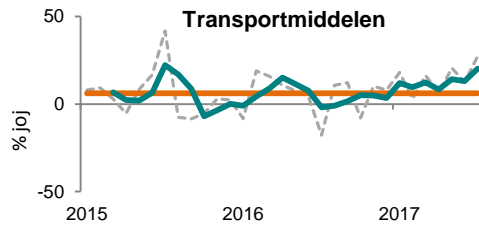
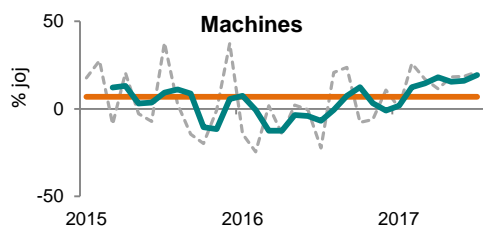
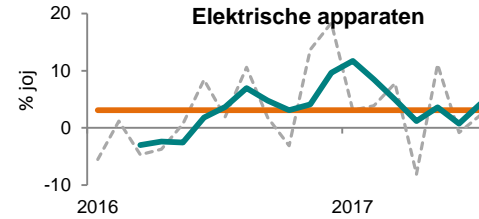
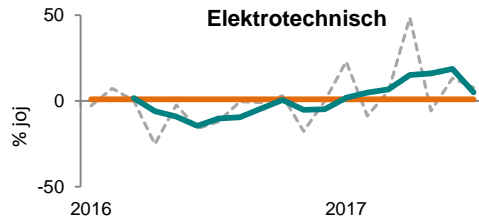
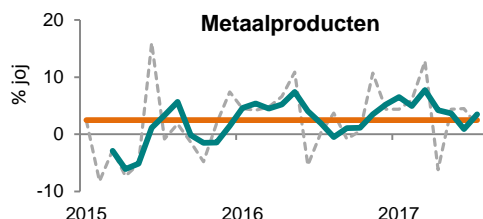
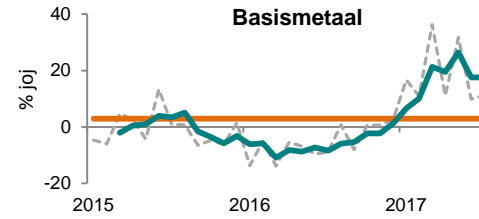
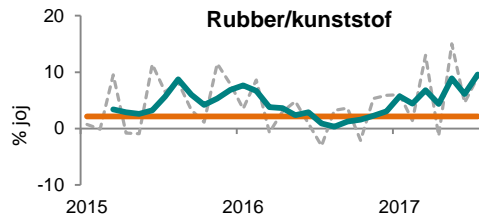
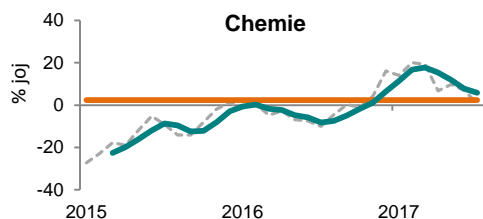
- ▶ De groei van de productie blijft op een relatief hoog niveau. Tot en met juli is de productie in de totale industrie gegroeid met 3,2% op jaarbasis. In juli laat vooral de elektrotechnische industrie een uitschieter zien met een groei van 21,7% j.o.j. De chemische industrie stelt teleur met een krimp in de output van 2,2% j.o.j. in juli.
- ▶ De output in de machine-industrie tot en met juli is - met een groei van 14,8% op jaarbasis – het sterkst gegroeid van alle industriële branches. Ook in de transportmiddelenindustrie is de output sterk gegroeid tot en met juli met 12%. De bezettingsgraden in deze branches zijn daarmee ook relatief hoog.
- ▶ De meubelindustrie is de enige branche die tot en met juli een krimp in de output laat zien (-1,4% op jaarbasis).

5 Omzetontwikkelingen

Omzetgroei in alle industriële branches in het eerste half jaar van 2017

Groei totale omzet industriële branches (in % op jaarbasis)

Legenda:
 - - - = omzet ontwikkeling
 - - - = 3-mnd voortschr. gem.
 - - - = lange termijn gemiddelde

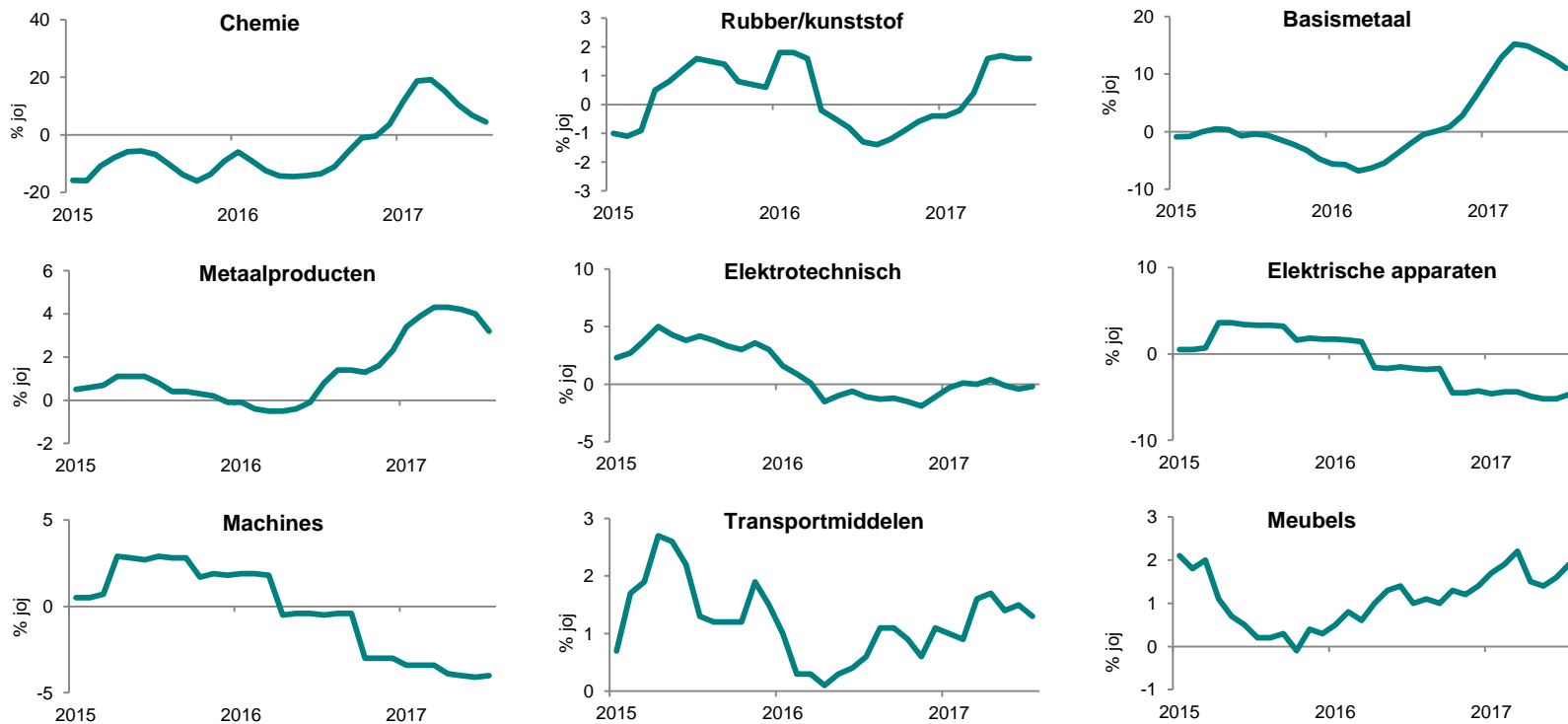
Omzetgroei in alle industriële branches in het eerste half jaar van 2017

- ▶ De omzetgroei voor de totale industrie over de eerste zeven maanden komt uit op gemiddeld 8,5% op jaarbasis. Dat is een aanzienlijke verbetering ten opzichte van de omzetkrimp van 2,9% die 2016 heeft achtergelaten. Het sterke herstel in de omzet valt deels te verklaren uit de sterker gestegen afzetprijzen (en grondstofprijzen), maar ook de buitenlandse vraag is sterker toegenomen. De binnenlandse vraag herstelt eveneens sterk, maar in een lager tempo.
- ▶ Geen enkele branche heeft te maken met omzetkrimp tot en met juli. De basismetaal (+18,3%), machines (+16,1%), transportmiddelen (+14,8%) en chemie (+11,1%) zijn de uitschieters naar boven. De meubelindustrie (+1,1%), de elektrische apparaten (+2,7%) en de metaalproductenindustrie (+3,9%) blijven nog achter.

6 Trends in afzetprijzen

Afzetprijzen onder druk bij machinebouw en elektrische apparaten

Afzetprijs
ontwikkeling
industriële
branches
(in % op
jaarbasis)

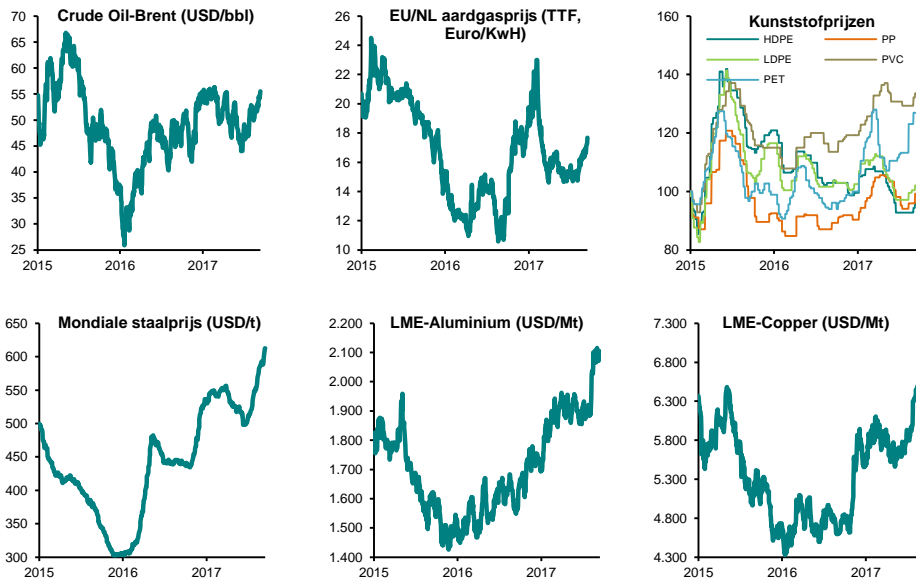

Afzetprijzen
onder druk
bij machine-
bouw en
elektrische
apparaten

- ▶ Een stijging van de grondstofprijzen (olie, metalen) vertaalt zich direct door in de afzetprijzen van verschillende branches. Met name geldt dit voor de chemie, basismetaal en metaalproducten. De stijging van de afzetprijzen heeft op zijn beurt weer een positief effect op de omzetgroei.
- ▶ In de machine- en elektrische apparatenindustrie is de druk op de afzetprijzen aangehouden, aangezien hier de concurrentiedruk nog relatief hoog is. Voor de machine-industrie is vooral de concurrentiedruk hevig in het buitenland, terwijl de elektrische apparaten daarnaast ook sterk onder invloed staan van binnenlandse concurrentie. Ook de elektrotechnische industrie heeft te maken met enige druk op de afzetprijzen.

7 Grondstofprijis- en valutaontwikkelingen

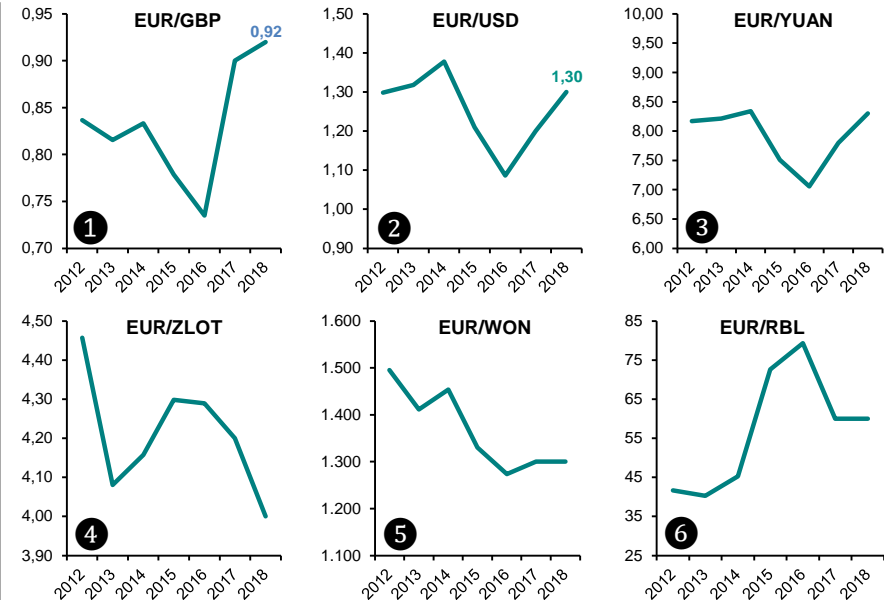
Zwakke dollar, China en aanbodissues zetten de trend

Figuur kunststofprijzen in index (1 januari 2015 = 100)

- ▶ ABN AMRO verwacht dat Brent en WTI zullen worden verhandeld tegen respectievelijk USD 57 en USD 54/vat aan het eind van dit jaar. De eindejaarsverwachting voor 2018 gaat uit van een verdere stijging van de olieprijs richting USD 60/vat.
- ▶ De rode draad in de opleving in basismetaalprijsen valt vooral terug te voeren op de positievere economische ontwikkelingen in China, de zwakke dollar en ontwikkelingen aan de aanbodkant van deze markten. In de ferromarkten speelt de sterke vraag naar staal een rol, met name in Azië en specifiek plaatstaal (hot rolled), stalen billets en wapeningsstaal.

Euro versterkt zich t.o.v. GBP, USD, YUAN

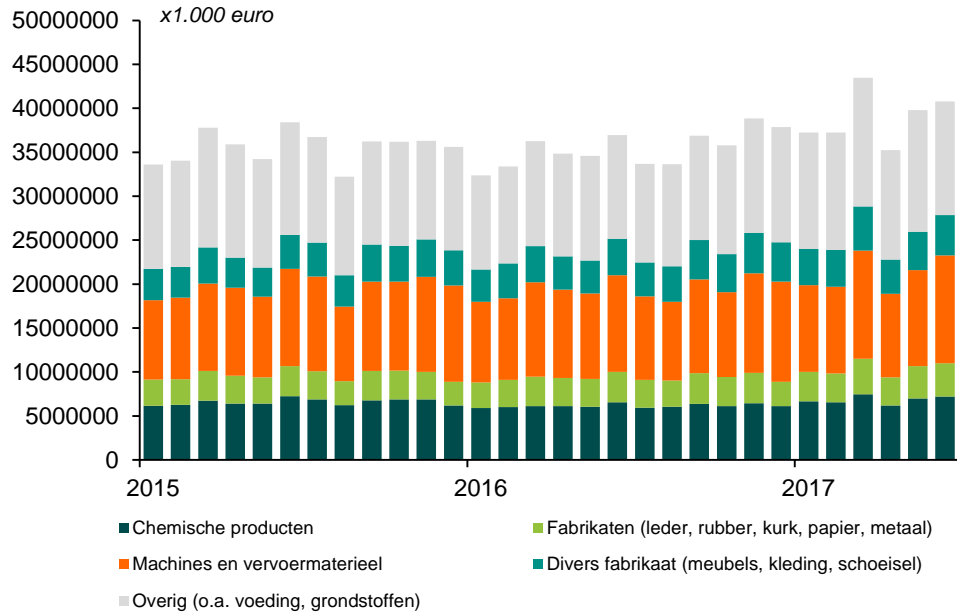

(top 6 niet-eurolanden in exportwaarde: 1) VK, 2) VS, 3) China, 4) Polen, 5) Zuid Korea, 6) Rusland)

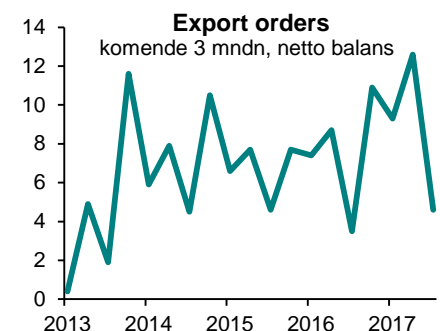
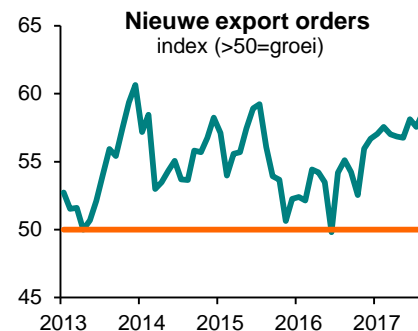
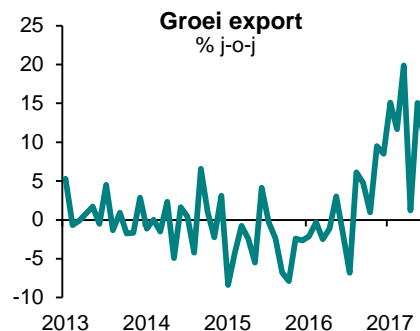
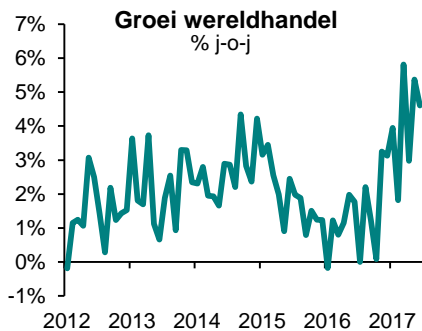
- ▶ De Brexit onderhandelingen zullen de koers van de EUR/GBP blijven beïnvloeden. ABN AMRO dat de EUR/GBP zich zal versterken tot en met eind 2018.
- ▶ De euro is in augustus wat verder gestegen ten opzichte van de dollar. Dat had te maken met de verwachtingen van de markt over het naderende terugschroeven van de obligatie-aankopen door de ECB. Maar ook met goede economische cijfers in de eurozone en met het 'onduidelijke' beleid in de VS. Het beleid van de ECB – geleidelijk terugdraaien stimuleringsprogramma – zal de euro verder versterken.

8 Trends in export

Goederenexport is in eerste half jaar met 12% op jaarbasis toegenomen

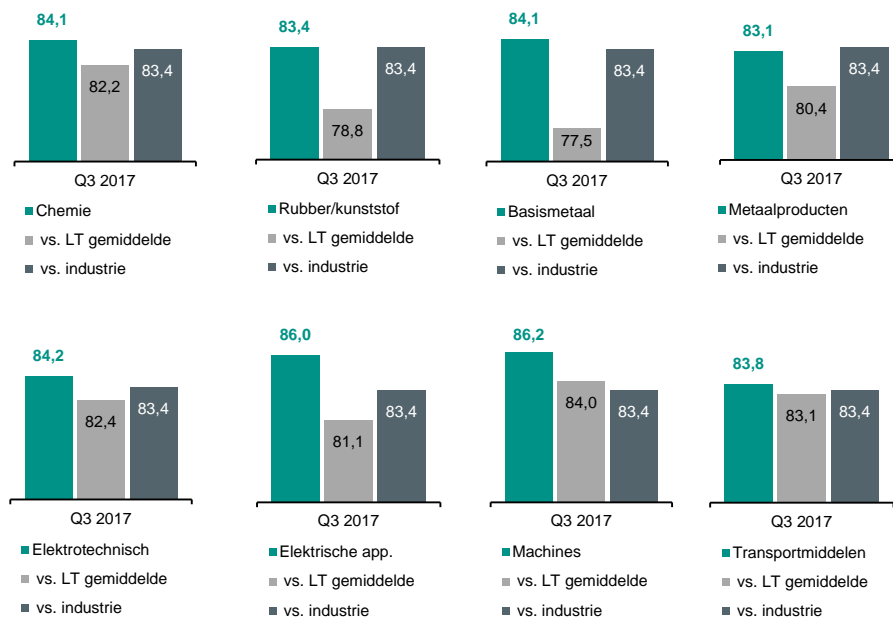

- ▶ De export blijft een groeimotor voor de industrie. De totale goederenexport is in het eerste halfjaar van 2017 met 12% op jaarbasis toegenomen. In juni groeide de export met 10% j-o-j.
- ▶ De export van fabrikaten is in het eerste halfjaar het sterkst toegenomen. Ook de groei van de export van chemische producten heeft sterk bijgedragen aan de totale groei.
- ▶ De komende jaren zal met name de groei vooral over de grens te vinden zijn. De groei op de binnenlandse markt trekt ook aan, maar daar ligt het tempo lager.
- ▶ De prognoses voor de groei van de wereldhandel zijn naar boven bijgesteld: van 3% naar 4% in 2017. Met onze open economie profiteert Nederland daar bovengemiddeld van.

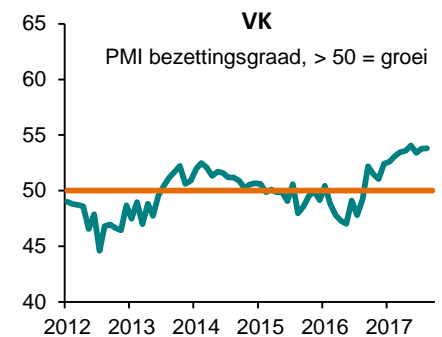
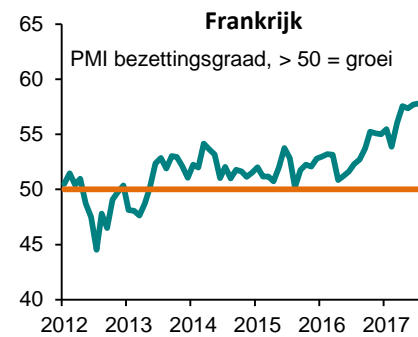
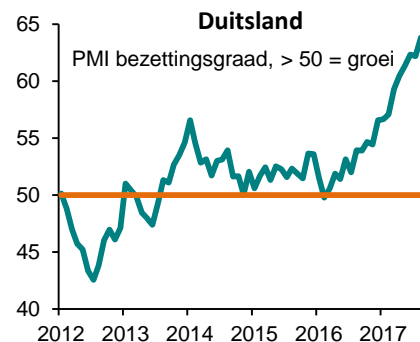
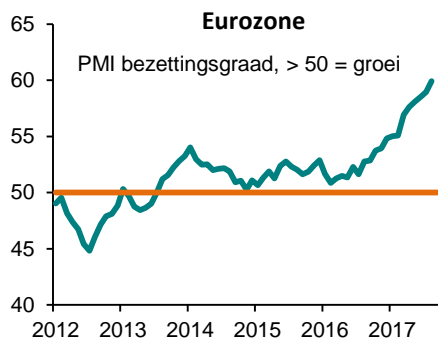

9 Bezettingsgraad

Bezettingsgraden industriële branches overstijgen hun langjarig gemiddelde

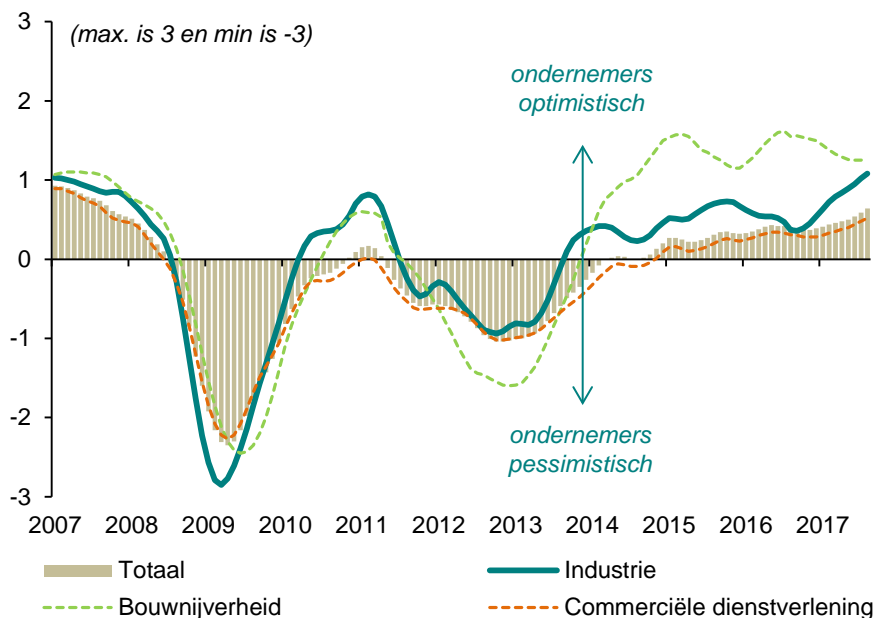

- ▶ De bezettingsgraad staat in Nederland is aan het begin van het derde kwartaal verder toegenomen. Met een stand van 83,4% staat de bezettingsgraad van de totale industrie nu ruim boven zijn langjarig gemiddelde.
- ▶ Ook alle industriële branches staan met hun bezettingsgraad aan het begin van het derde kwartaal boven hun langetermijngemiddelde. De bezettingsgraad in de machinebouw en elektrische apparatenindustrie is relatief gezien erg hoog.
- ▶ Elders in Europa staan de bezettingsgraden ook op hoog niveau. Hierin zien we wel verschillen. Uitgaande van de PMI bezettingsgraad draait de industrie in Duitsland op volle toeren. Door heel Europa zijn de marktomstandigheden goed en de bedrijfsactiviteit in de industrie groeit sterk. In Frankrijk en het VK staat de PMI lager, maar ook daar staat de PMI bezettingsgraad in de expansiefase.

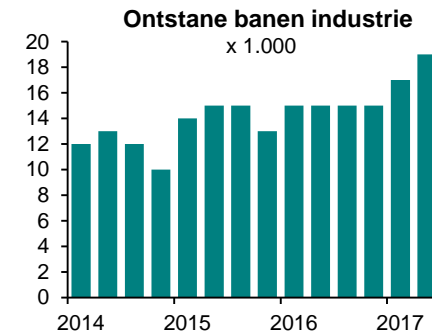
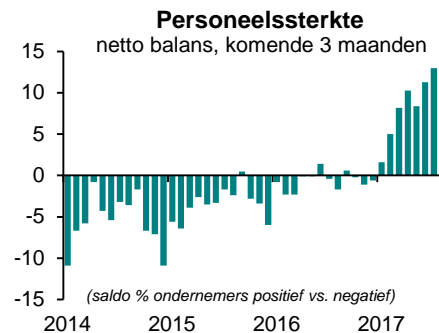
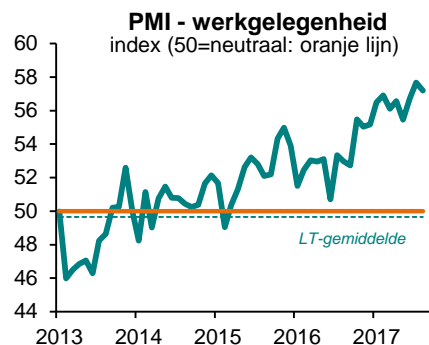
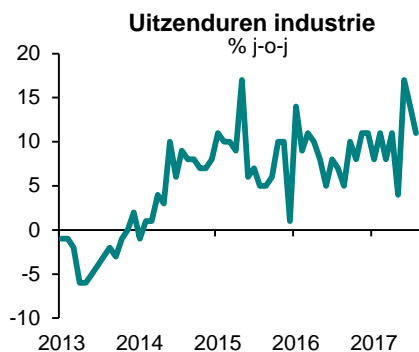

10 Arbeidsmarkt

Grootste obstakel voor industriële ondernemers is het tekort aan kundig personeel

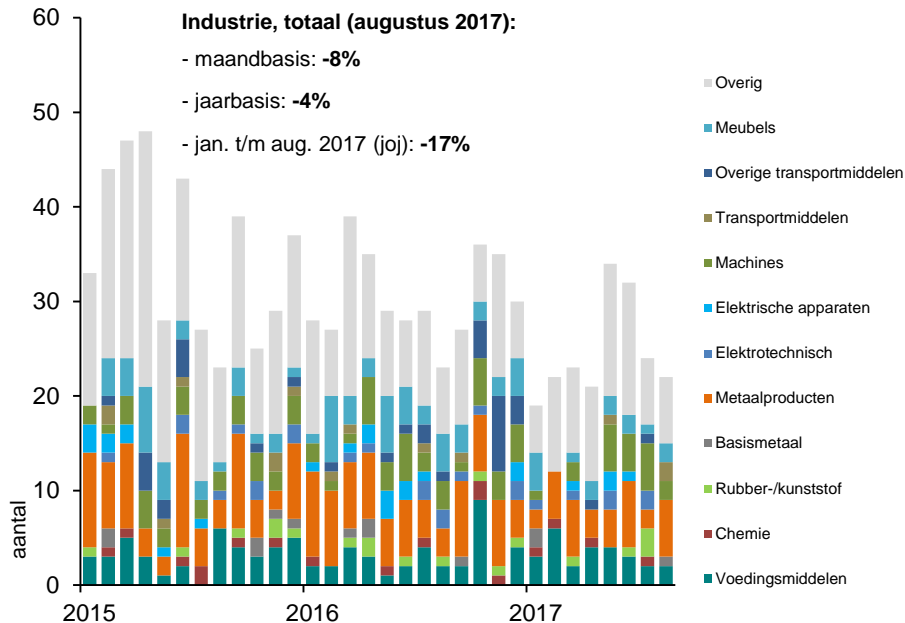

- ▶ Ondernemers blijven positief gestemd over de vacatureontwikkeling. De trend in de indicator zit sinds begin dit jaar in een opgaande lijn.
- ▶ De bedrijfsactiviteit is sterk gegroeid, Ondernemers doen meer dan voorheen een beroep op de arbeidsmarkt. Het aantal ontstane banen binnen de industrie is in het eerste halfjaar sterk gegroeid en dat terwijl veel ondernemers een tekort aan arbeidskrachten ervaart (zie sheet 5).
- ▶ Het probleem wordt veelal opgelost met uitzendkrachten. De groei in het aantal uitzenduren in de industrie houdt aan en laat een grillig patroon zien, met een sterke uitschieter gedurende de zomermaanden.
- ▶ Ook de sterke toename van de verwachting over personeelssterkte in de komende 3 maanden geeft aan dat het thema arbeidsmarkt een belangrijk thema is.

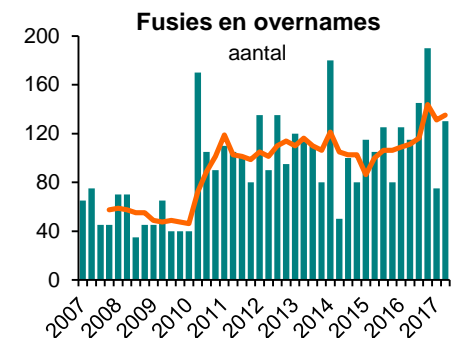
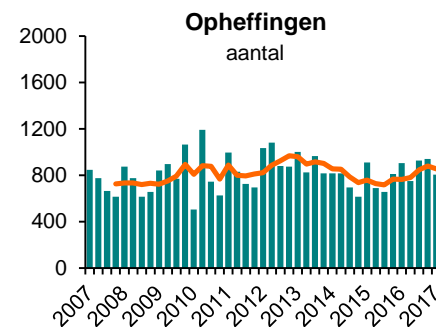
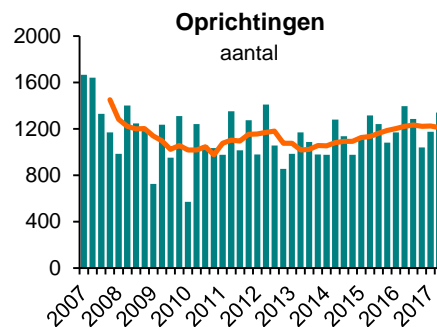
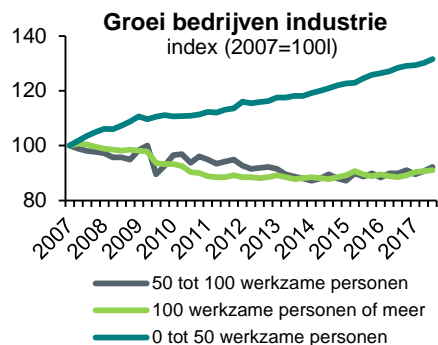

11 Bedrijfsdemografie

Faillissementen blijven laag en zijn tot en met augustus 2017 met 17% op jaarbasis afgenomen

- ▶ Tot en met augustus 2017 is het aantal faillissementen in Nederland en in de industrie afgenomen. Het totaal aantal faillissementen in Nederland daalde met 22% op jaarbasis, terwijl in de industrie het aantal met 17% afnam. Daarmee blijft het aantal faillissementen op een relatief laag niveau.
- ▶ In augustus vonden de meeste faillissementen plaats in de metaalproductenindustrie. Ook tot en met augustus hebben de meeste faillissementen plaats gevonden in de metaalproductenindustrie. Dit is ook de branche met de meeste bedrijven.
- ▶ Het aantal oprichtingen van bedrijven in de industrie zit in een licht stijgende lijn en overtreft het jaarlijks aantal opheffingen.
- ▶ In het eerste halfjaar is het aantal fusies en overnames afgenomen met -15% op jaarbasis.

De oranje lijn in bovenstaande figuren is het voortschrijdende gemiddelde (4 perioden)

A Appendix – Contactgegevens, disclaimer en extra informatie

ABN AMRO Sector Advisory

	Sander van Wijk -vacant-	Hoofd Sector Advisory Hoofd Sector Research	sander.van.wijk@nl.abnamro.com				
	Maria Gambin Andres	Secretaresse	maria.gambin.andres@nl.abnamro.com				
Agrarisch	Pierre Berntsens	Sector Banker	pj.berntsens@nl.abnamro.com	Industrie	David Kemps	Sector Banker	david.kemps@nl.abnamro.com
	Jan de Ruyter	Sector Banker	jan.de.ruyter@nl.abnamro.com		Casper Burgering	Sector Econoom	casper.burgering@nl.abnamro.com
	Nadia Menkveld	Sector Econoom	nadia.menkveld@nl.abnamro.com		Roderick Vos	Sector Analyst	roderick.vos@nl.abnamro.com
	Martijn Leguit	Sector Analyst	martijn.leguit@nl.abnamro.com				
Bouw	Petran van Heel	Sector Banker	petran.van.heel@nl.abnamro.com	Food	Rob Morren	Sector Banker	rob.morren@nl.abnamro.com
	Madeline Buijs	Sector Econoom	madeline.buijs@nl.abnamro.com		Nadia Menkveld	Sector Econoom	nadia.menkveld@nl.abnamro.com
	Bram van Amerongen	Sector Analyst	bram.van.amerongen@nl.abnamro.com		Martijn Leguit	Sector Analyst	martijn.leguit@nl.abnamro.com
Transport & Logistiek	Bart Banning	Sector Banker	bart.banning@nl.abnamro.com	Retail	Henk Hofstede	Sector Banker	henk.hofstede@nl.abnamro.com
	Madeline Buijs	Sector Econoom	madeline.buijs@nl.abnamro.com		Sonny Duijn	Sector Econoom	sonny.duijn@nl.abnamro.com
	Bram van Amerongen	Sector Analyst	bram.van.amerongen@nl.abnamro.com		Saskia van de Scheur	Sector Analyst	saskia.van.de.scheur@nl.abnamro.com
TMT	Steven Peters	Sector Banker	steven.peters@nl.abnamro.com	Leisure	Stef Driessen	Sector Banker	stef.driessen@nl.abnamro.com
	Kasper Buiting	Sector Econoom	kasper.buiting@nl.abnamro.com		Sonny Duijn	Sector Econoom	sonny.duijn@nl.abnamro.com
	Justine Vijver	Sector Analyst	justine.vijver@nl.abnamro.com		Saskia van de Scheur	Sector Analyst	saskia.van.de.scheur@nl.abnamro.com
Zakelijke diensten	Han Mesters	Sector Banker	han.mesters@nl.abnamro.com	Grondstoffen:			
	Kasper Buiting	Sector Econoom	kasper.buiting@nl.abnamro.com	- Industriële Metalen	Casper Burgering	Sector Econoom	casper.burgering@nl.abnamro.com
	Justine Vijver	Sector Analyst	justine.vijver@nl.abnamro.com	- Agricommodities	Nadia Menkveld	Sector Econoom	nadia.menkveld@nl.abnamro.com

Voor meer sectorkennis, zie abnamro.insights.nl

en volg ons op

via **ABNAMROSectorkennis**

Disclaimer

This document has been prepared by ABN AMRO. It is solely intended to provide financial and general information on the sector developments in the Netherlands. The information in this document is strictly proprietary and is being supplied to you solely for your information. It may not (in whole or in part) be reproduced, distributed or passed to a third party or used for any other purposes than stated above. This document is informative in nature and does not constitute an offer of securities to the public, nor a solicitation to make such an offer.

No reliance may be placed for any purposes whatsoever on the information, opinions, forecasts and assumptions contained in the document or on its completeness, accuracy or fairness. No representation or warranty, express or implied, is given by or on behalf of ABN AMRO, or any of its directors, officers, agents, affiliates, group companies, or employees as to the accuracy or completeness of the information contained in this document and no liability is accepted for any loss, arising, directly or indirectly, from any use of such information. The views and opinions expressed herein may be subject to change at any given time and ABN AMRO is under no obligation to update the information contained in this document after the date thereof.

Before investing in any product of ABN AMRO Bank N.V., you should obtain information on various financial and other risks and any possible restrictions that you and your investments activities may encounter under applicable laws and regulations. If, after reading this document, you consider investing in a product, you are advised to discuss such an investment with your relationship manager or personal advisor and check whether the relevant product –considering the risks involved- is appropriate within your investment activities. The value of your investments may fluctuate. Past performance is no guarantee for future returns. ABN AMRO reserves the right to make amendments to this material.

© ABN AMRO, 2017

Teksten zijn afgesloten op 14 september 2017